

VU Research Portal

C.C. Uhlenbeck en Matthias de Vries

Noordegraaf, J.

published in

Trefwoord

2007

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Noordegraaf, J. (2007). C.C. Uhlenbeck en Matthias de Vries. *Trefwoord*, mei 2007. <http://www.fryske-akademy.nl/trefwoord>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

C.C. Uhlenbeck en Matthias de Vries

Jan Noordegraaf

In een van de vorige afleveringen van *Trefwoord* heb ik aandacht gevraagd voor een geleerde die in zijn hoedanigheid van medewerker van het WNT nog maar weinig aandacht had gekregen: Christianus Cornelius Uhlenbeck (1866-1951). Deze begaafde taalkundige promoveerde al in 1888 in Leiden bij J.H.C. Kern op een 77 pagina's tellend proefschrift over de *Verwantschapsbetrekkingen tusschen de Germaansche en Baltoslavische talen*. Daarna had hij verschillende tijdelijke aanstellingen. Met ingang van 1 september 1891 werd hij, tegelijk met de Vlaming Willem L. de Vreese (1869-1938), verbonden aan de redactie van het WNT, zoals in het voorwoord van deel X van het Woordenboek staat te lezen.

Uit het overzicht opgesteld door Marijke Mooijaart blijkt dat Uhlenbeck heeft meegewerkt aan deel X (1893) van het WNT, O – OOILAM, en wel aan de afleveringen X-12 'onpartijdig-ontoerekenbaar' uit 1891 en X-13, 'ontoerekenbaar-onvast' uit 1892. In zijn jaar als leerling-redacteur, zoals dat toen heette, werkte C.C. Uhlenbeck aan deze lemma's onder verantwoordelijkheid van A. Kluyver (1858-1938). Maar Matthias de Vries, grondlegger van het WNT en oud-docent van Uhlenbeck, was nog steeds volop betrokken bij zijn project, ondanks zijn steeds slechter wordende gezondheid – een 'bevenden astmalijder', zo beschrijft De Vries zichzelf begin 1892 in een brief aan Jan te Winkel.

Rob Tempelaars stelt dat Matthias de Vries in het begin van de jaren negentig van de negentiende eeuw met enig recht als een 'afgesloofd brein' kan worden gekarakteriseerd, maar dat hij bij voortduring zijn jongere collega's zijn eigen werkwijze bleef opdringen. Tempelaars laat dat zien aan de hand van een opmerking die De Vries in potlood op een fiche schreef bij het woord 'ontzeggen', dat voorkomt in een van de afleveringen waaraan Uhlenbeck als leerling-redacteur heeft meegewerkt.¹

Uit die tijd moet ook het volgende *bon mot* over Uhlenbeck stammen dat oud-WNT-redacteur F. De Tollenaere (geb. 1912) me onlangs meedeelde. Ik vind de anekdote te treffend om niet door te geven. Dr. De Tollenaere schreef me het volgende:

¹ Het betrof een citaat van de dichter Willem Bilderdijk: 'Zoude ik u weigren, mij in uwen arm te ontvangen? // Den wellust van mijn' schoot ontzeggen aan uw min?'. De Vries noteerde: 'Dit zou ik maar weglaten, ter eere van de schuchtere schoonen die 't Wdb, lezen zullen'. De bewerker nam de wijze raad van De Vries ter harte, zegt Tempelaars (1994: 20), 'want bij het lemma *ontzeggen* treffen we slechts het volgende, bloedeloze citaat van Bilderdijk aan: 'Het afgesloofde brein ontzegt my 't denkvermogen'' [zie WNT X, 2059]. In het kader van deze notitie zou het mooi zijn als kon worden aangetoond dat verantwoordelijk redacteur Kluyver hier op instigatie van De Vries juist een citaat van de aspirant Uhlenbeck heeft bijgesteld. Maar voorlopig is dit speculatie.

Het werd me verteld door dr. J. Heinsius, toen ik bij hem als jong broekje in opleiding was.² Uhlenbeck werd opgeleid door niemand minder dan M. de Vries zelf. Toen die hem eens zei ‘je zou daar eens moeten kijken’, antwoordde Uhlenbeck gevat: ‘dat weet ik wel, nourri dans le sérail, j’en connais les détours’.³ Dat heeft niemand van de nakomelingen hem ooit nagedaan, wie had citaten uit Racine zo paraat?⁴

C.C. Uhlenbeck, die hier via het Frans riposteert, was nooit zo gecharmeerd van kritiek. Ook als aspirant bij het WNT zal hij zijn eigen gang hebben willen gaan, zoals hij dat later ook vaak zou doen. *Qui se fait brebis, le loup le mange*, het is nadelig voor je als je te aardig bent, merkte hij vijftig jaar later op in een brief aan een bevriend taalgeleerde.⁵

Of Uhlenbecks francofonie in deze situaties toevallig is, kan ik niet beoordelen. In 1919 zou hij trouwens niet het Frans, maar het Engels propageren als wereldtaal, als ‘a common language of correspondence and conversation, by the side of the language or languages spoken and written in each separate country’ (1920: 31).⁶ Later nog zou hij zijn adhesie betuigen aan Otto Jespersen (1860-1943) na het verschijnen van diens boek *An International Language* in 1928, een werk waarin het qua grammatica sterk op het Engelse gebaseerde Novial gepropageerd werd (cf. Jespersen 1995: 223).⁷

² Dr. J. Heinsius (1872-1947) was verbonden aan de WNT-redactie van 1904 tot 1937. Over zijn kwaliteiten als opleider van leerling-redacteuren zie Van Sterkenburg 1992: 174.

³ Cf. Jean Racine, *Bajazet* (1672) 4,7, vs. 1424: ‘Nourri dans le sérail, j’en connais tous les détours’: ik ben in die omgeving volkomen thuis; ik weet hoe men zo’n geval moet behandelen. ‘Les sérails’, zo leert ons Google, ‘sont des palais orientaux, clos, de construction compliquée qui comporte des coins secrets’. Het woord ‘sérail’ kan ook ‘harem’ betekenen.

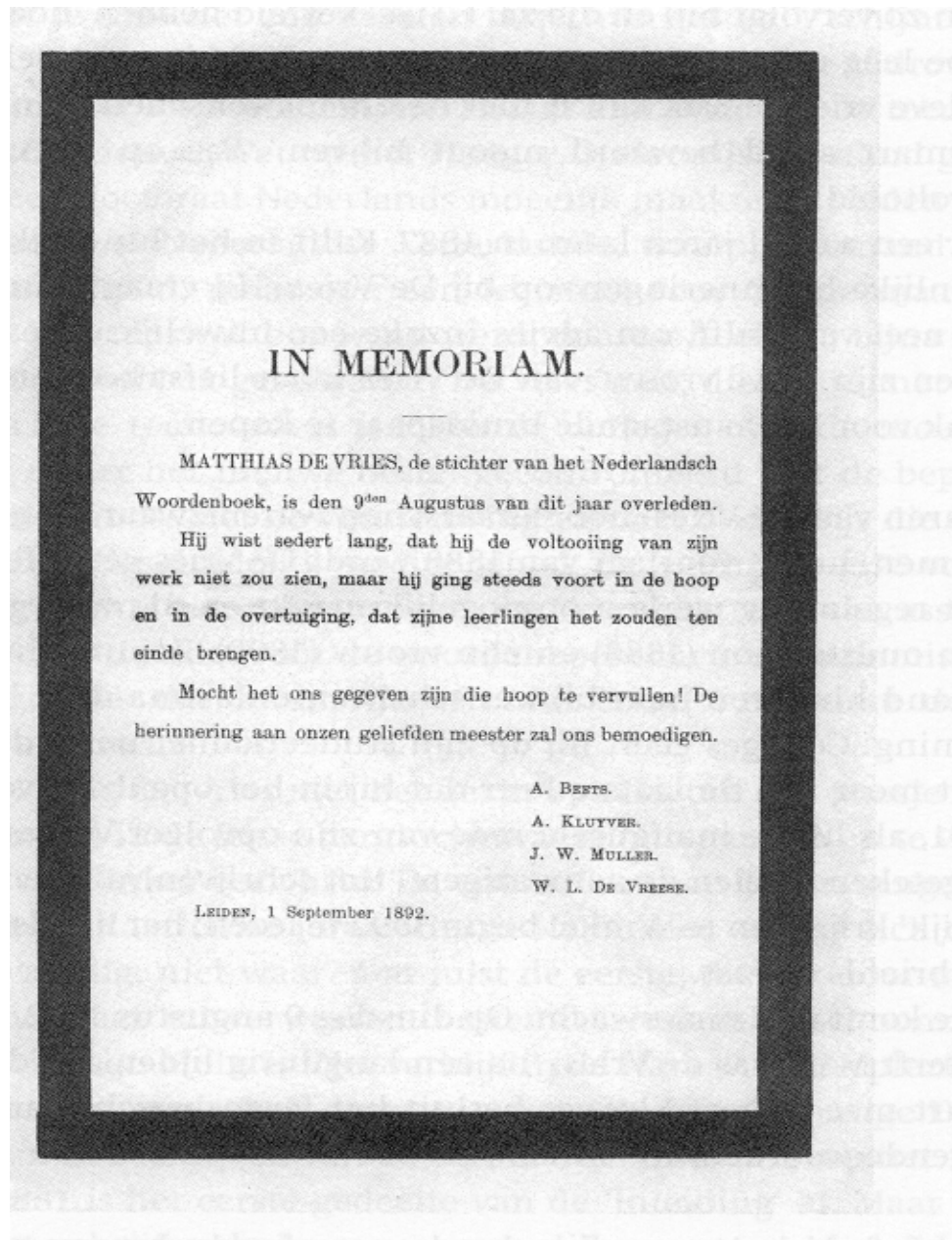
⁴ Met dank aan Dr. F. De Tollenaere (Warmond) voor zijn brief d.d. 4 april 2007. Karsten (1949: 147) zondert C.C. Uhlenbeck expliciet uit bij zijn bespreking van leerlingen van De Vries.

⁵ Te weten Prof. Dr. E. Kruisinga (1875-1944) te ’s-Gravenhage. De brief dateert van 29 mei 1941 en is vanuit Zwitserland geschreven. Hij bevindt zich thans in het Archief-Kruisinga van de afdeling Bijzondere Collecties van de UB Groningen.

⁶ Dat was in een reactie op een enquête van de Nordiska fredsförbundet over de vraag welke taal als wereldtaal gebruikt moest gaan worden. Uhlenbeck schreef op 24 november 1919 het volgende: ‘Without any hesitation I dare say that, to my opinion, English has the best qualifications for a common language of correspondence and conversation, by the side of the language or languages spoken and written in each separate country, and at the same time the greatest prospects of being accepted as such by the different nations. As to the general trend of opinion among Dutch philologists, I am in doubt which language most of them would prefer, but I am quite sure that many have a predilection for English’.

⁷ In 1939 sloot Uhlenbeck zich nogmaals bij Jespersen aan. Ditmaal ging het om een vraag over de morfologische structuur van de taal: ‘L’opposition de langues flexionnelles et langues agglutinantes manque de toute base solide. Sur ce point important je suis du même avis que M. OTTO JESPERSEN’ (Uhlenbeck 1939: 70)

Matthias de Vries, ten slotte, overleed op dinsdag 9 augustus 1892. Juist diezelfde maand vertrok Uhlenbeck 'naar Amsterdam, benoemd tot Hoogleraar aan de Universiteit aldaar', naar Kluyver in het voorwoord van deel X van het WNT meedeelt. Onder het bekende, door de WNT-medewerkers opgestelde 'In Memoriam' van 1 september 1892 staat Uhlenbecks naam dan ook niet vermeld.

Literatuur

Daalder, Saskia. 2006. 'Ik voel mij oud en afkeerig van strijd'. Een brief van C.C. Uhlenbeck aan Jos. Schrijnen uit 1929'. *Amicitia in Academia. Composities voor Els Elffers*.

Bijeengebracht door Jan Noordegraaf, Frank Vonk & Marijke van der Wal. Amsterdam: Stichting Neerlandistiek VU & Münster: Nodus Publikationen, 163-172.

van Driel, Lo van & Jan Noordegraaf. 1998. *De Vries en Te Winkel. Een duografie*. Den Haag: Sdu / Antwerpen: Standaard Uitgeverij.

van Essen, A.J. 1996. 'Christianus Cornelis Uhlenbeck'. *Lexicon Grammaticorum. Who's Who in the History of World Linguistics*. Ed. by Harro Stammerjohann. Tübingen: Niemeyer, 945-946.

Jespersen, Otto. 1995. *A linguist's life. An English Translation of Otto Jespersen's Autobiography with Notes, Photos and a Bibliography*. Edited by Arne Juul, Hans F. Nielsen & Jørgen Erik Nielsen. Odense: Odense University Press.

Karsten, Gert. 1949. *Honderd jaar Nederlandse philologie. M. de Vries en zijn school*. Leiden: Nederlandsche Uitgevers Maatschappij.

Noordegraaf, Jan. 2007. 'C.C. Uhlenbeck, het WNT en Francks 'Etymologicum''. *Trefwoord, tijdschrift voor lexicografie* 2007 (<http://www.fryske-akademy.nl/trefwoord>).

van Sterkenburg, P.J.G. 1992. *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Portret van een taalmonument*. 's-Gravenhage: Sdu.

Tempelaars, Rob. 1993. 'Vriesiana (1). Matthias de Vries en de schuchtere schonen'. *Trefwoord* 4, 19-20. Ook op <http://www.fryske-akademy.nl/trefwoord>.

Uhlenbeck, C.C. 1920. [Antwoord op de enquête van de 'Nordiska fredsförbundet' inzake de vraag welke taal als wereldtaal gebruikt moet gaan worden.] *The World-Language. English most suitable. An Inquiry by the Northern Peace Union*. Stockholm: Svenska Freds- och Skiljedomsföreningens Förlag, 31.

Uhlenbeck, C.C. 1939. ['La structure morphologique (types de système)']. *Vme congrès international des linguistes, Bruxelles, 28 août - 2 septembre, 1939. 1ère publ.: Réponses au questionnaire*. Bruges: Imprimerie Sainte Catherine, 69-70.